

Da
grunden
blev lagt

1232

I 1232 var den danske konge Valdemar Sejr (1170-1241) stærkt optaget af, hvad der skulle ske med både Danmark og hans egen familie efter hans død. Selv om kongen var 62, var det næppe alderen, som trykkede. Men han var i en anden situation end mange andre konger i samtiden, hvor den ældste søn automatisk arvede riget. Danmark var et valgri-ge, hvor stormændene valgte kongen. Man skal ikke forestille sig et præsidentvalg, hvor alle kunne stille op og føre kampagne, for man valgte normalt inden for kongefamilien, men der var et spillerum for forhandling og magtkampe. Kongen havde dog en mulighed for at undgå uro, hvis han kunne få valgt en tronfølger, mens han selv levede. Det havde kongens far, Valdemar den Store (1131-1182), gjort i 1170, og Valdemar Sejr havde selv gjort det samme i 1215, hvor hans eneste søn af første ægteskab, Valdemar den Unge (1209-1231), var udpeget til tronfølger allerede som seksårig.

I 1231 blev Valdemar den Unge imidlertid dræbt ved en jagtulykke. Mulige afløsere var der ingen mangel på. Valdemar den Unge var godt nok eneste søn af kongens første ægteskab med Dagmar af Bøhmen (1186-1212), men der levede hele tre sønner fra hans andet ægteskab med Berengária af Portugal (1194-1221). Der var endda også en søn født uden for ægteskab. Problemet var altså ikke at finde en ny kandidat, men snarere at undgå konflikter. Omvendt var der også et hensyn at tage til de sønner, der ikke skulle være konge.

Alt det ordnede Valdemar Sejr i 1232 – eller det troede han i hvert fald. Erik (1216-1250), den ældste søn af andet ægteskab, rykkede op og blev udpeget som tronfølger. Hans to yngre brødre, Abel (1218-1252) og Christoffer (1219-1259), blev gjort til hertuger af Sønderjylland og Lolland. Den uægte søn Knud (ca. 1205-1260) blev hertug af Blekinge. En anden uægte og for længst død søn havde været greve af Halland. I 1241 blev hans søn Niels (ca. 1218-1251) greve af den nordlige del, Nørrehalland.

Kongen mente utvivlsomt, at han både havde sikret ro om tronfølgen og skaffet de øvrige sønner en passende rang og position. Det sidste var vigtigt, for kongens sønner var ikke født med en titel, så deres status var underligt vag. I lande som Tyskland og Frankrig var hertugtitlen den fineste titel under kongen. Ved at gøre sønnerne til hertuger gav kongen dem officielt rang foran alle andre undersåtter.

En hertugtitel var normalt knyttet til et landområde, og det samme var de titler, Valdemar Sejr uddelte. Det var rigets grænseegne, som nu blev til hertugdømmer: Sønderjylland ved sydgrænsen mod Tyskland, Lolland ved Østersøen og Blekinge mod Sverige. Grevskabet Nørrehalland, som fulgte senere, lå sågar, hvor de tre nordiske riger stødte sammen. Der var formentlig flere grunde til at vælge grænseegne som hertugdømmer og grevskab, men kongen mente nok, at der var behov for en loyal mand derude, og hvem kunne en ny konge vel bedre stole på end sine brødre?

Det særlige ved Sønderjylland

For de fleste af de landsdele, kongen delte ud til sine yngre og uægte sønner, blev det en parentes i deres historie. Lolland, Blekinge og Halland blev atter danske landsdele. At to af dem langt senere blev

afstået til Sverige, har intet at gøre med historien om hertuger og hertugdømmer.

Abels efterkommere holdt derimod fast ved Sønderjylland. Området blev gradvis mere og mere selvstændigt og mere og mere anderledes end det danske rige, det var skilt ud fra. Det ændrede sig ikke, da danske konger efter 1460 selv blev hertuger af Sønderjylland eller rettere af Slesvig, som området nu hed. Landet mellem Kongeåen og Ejderen var blevet en så selvstændig politisk størrelse, at det kunne overleve at komme i union med Danmark uden at blive en dansk landsdel. De næste århundreder blev særstillingen udbygget snarere end udvisket.

Man kan sammenligne med Norge, der fra 1380 fik konge til fælles med Danmark. Det fortsatte i 434 år. Norge blev efter en tid reelt styret fra København og på dansk, og Norge blev på mange områder underlagt de samme love, regler og principper som Danmark. Alligevel blev danskere, nordmænd og andre ved med at betragte Norge som et rige for sig, og både talesprog og gamle norske love og regler overlevede. Skønt danske konger tilnærmede norske forhold danske, smeltede landene aldrig helt sammen. Norge blev ved med at være Norge.

Historien om Sønderjylland er både den samme og den modsatte. Det er fælles, at landet i lange perioder var forbundet med Danmark, men alligevel et land for sig. Sønderjylland var dog ikke så sønderjysk fra starten, som Norge var norsk. Til gengæld oplevede Sønderjylland ikke den samme udjævnende og tilnærmende kraft fra danske kongers love og reguleringer som Norge. Snarere må man sige, at danske konger bidrog til at gøre Sønderjylland endnu mere anderledes med tiden. Mens Norge voksede mod Danmark, voksede Sønderjylland væk fra det under den fælles konges scepter. I stedet

voksede Sønderjylland mod sit tyske naboland Holsten, som det blev forbundet med i 1300-tallet. Tysk sprog og kultur vandt frem i hertugdømmet. Også da det igen kom under danske konger i 1460.

Længe var sammensatte stater med forskellige sprog og områder, der var styret på forskellig vis, almindelige i Europa, men Den Franske Revolution i 1789 fik det til at knage og brage i den slags stater. Krav om folkelig indflydelse bredte sig, men det samme gjorde ønsker om at skabe en langt mere ensrettet stat, hvor der var ens regler og systemer overalt. Hvad skulle da gælde? Hvilket sprog, hvilke regler? Det satte gang i nye politiske bevægelser, som havde nye ønsker til deres stat og dens indretning. For Norge førte det til en udvikling, der endte med fuld selvstændighed. For Sønderjylland blev spørgsmålet derimod, om fremtiden skulle være fuldbyrdelsen af den udvikling, hvor det slesvigske støt var vokset væk fra Danmark og mod Holsten? Eller skulle området tværtimod vende tilbage til sin danske rod? Det førte til to krige og 56 års tysk styre i hele landsdelen, før den blev delt efter folkeafstemning i 1920. Slesvig var gradvis blevet til noget for sig gennem kongers og hertugers politik og overlevede som sådan i en stor sammensat stat, men endte med at gå under som særligt politisk område i demokratiets og nationalstaternes tidsalder.

Kampen om historien

I 1800-tallet blev kampen om landsdelens fremtid tæt forbundet med en kamp om dens fortid. Begge sider gravede efter historisk ret og den moralsk overlegne position. Den skulle bruges til at vinde tilhængere internt i landsdelen, men mindst lige så meget til at vinde opbakning udenfor. Det sidste lykkedes i overvældende grad for begge. Det slesvigske spørgsmål blev en central politisk mobiliserings-

**På det første guldhorn, som blev fundet ved Gallehus nær Tønder i 1639, var der en indskrift på oldnordisk. Det blev senere taget som bevis for, at Sønderjylland var et ældgammelt dansk eller nordisk område. Det er uden tvivl grunden til, at kunstneren Harald Slott-Møller (1864-1937) omkring 1905 valgte at male det idealiserede billede af pigen, der finder guldhornet.
|| Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot**

faktor – både for det unge danske demokrati og den tyske samlingsbevægelse.

De to sider fandt deres argumenter forskellige steder på historiens hylder. Den danske side gravede dybt. Sønderjylland havde været en del af Danmark helt fra danmarkshistoriens begyndelse, blev det fremhævet. Ja, i en vis forstand var de danske rødder dybere endnu, for stednavne viste, at der havde været talt dansk helt tilbage i de tider, hvor landsbyer og områder fik deres navne. På den måde blev den danske kernepåstand, at Sønderjylland var som et træ med dansk rod og en grundlæggende dansk dna, omend den senere dårlige pasning af træet havde ført til, at det var kommet til at se noget tysk ud. Men det kunne blive helt dansk igen, hvis

man ændrede vilkårene. Og det ville trives bedre ved det.

Den tyske side havde svært ved at overtrumfe danskerne i kampen om den ældste historie, og derfor ledte de efter argumenter lidt højere oppe på historiens reol. Den tyske fortælling kom til at handle om, hvordan landsdelen var blevet skilt ud fra Danmark, og hvordan den var blevet knyttet til Holsten og reelt smeltet sammen med naboområdet. Tysk var blevet landsdelens kultur- og administrationsprog allerede i 1300- og 1400-tallet. Den tyske påstand var, at Sønderjylland måske nok var kommet af et dansk frø, men at det var vokset til i et tysk miljø. I den tyske optik var Slesvig og Holsten blevet til en dobbelteg, som var vokset så tæt sammen, at stammerne ikke kunne skilles ad, uden de begge blev ødelagt.

Mere eller mindre bevidst fik de to historier forskellige samfundsgrupper som helte. Den danske historie identificerede sig oftest med den brede bondebefolkning, mens fyrster, adel og akademikere dominerede den tyske fortælling. Det passede godt til, at den tyske bevægelse i 1800-tallet fandt sin stærkeste støtte i de højere sociale lag – den danske blandt bønder. Den tyske fortællings helte var den danske histories skurke, hvorimod bønderne knap fik en rolle i den tyske version. Igen stemmer det med, at den danske bevægelse kæmpede mod tysksindede akademikere og godsejere, mens den tyske bevægelse anså de dansksindede bønder for at være uden politisk betydning.

Langt op i tid er kampen om historien fortsat. Det centrale spørgsmål har været, om det vigtigste var de ældste tider og en grundlæggende folkekarakter eller den senere politiske historie. Der har været tyske forsøg på at vinde kampen om de ældste rødder, men for det meste begynder den tyske for-

tælling med middelalderen, og kernepåstanden er, at landsdelen allerede da blev fuldstændig udskilt fra Danmark og forenet med Holsten og blev tysk. Den senere historie svingede måske nok lidt til højre og venstre, men fraveg aldrig grundlæggende dette spor. Fra dansk side har det været svært at afvise, at den senere historie leverer ammunition til de tyske våben. De danske svar handler mest om, at det hele enten ikke altid var helt så tysk, som den tyske side gerne har villet gøre det til, eller at det tyske præg var påtvunget oppefra.

I dag vurderes mange spørgsmål ens af danske og tyske historikere. Den største forskel er, at vi fra dansk side mest skriver historie om Sønderjylland eller Slesvig, mens vore tyske kolleger skriver om Slesvig-Holsten. Det kan ikke undgå at have konsekvenser. Sønderjyllands eller Slesvigs særlige historie og dens placering mellem dansk og tysk bliver et hovedpunkt, når man skriver denne landsdels historie for sig, mens spørgsmålet svinder ind i betydning, når man skriver Slesvig-Holstens historie, ganske som det gør, når man skriver Sønderjylland ind i en fortælling om hele Danmark. Netop ved at se på landsdelen for sig er der plads til at se bånd, ligheder og forskelle begge veje.

Denne bog går ret hurtigt hen over spørgsmålet om Sønderjyllands oprindelige danskhed. Det skyldes, at det ikke er et væsentligt stridspunkt mere, i hvert fald ikke blandt faghistorikere. Også fra tysk side anerkendes det, at Sønderjylland – eller i hvert fald langt det meste – indgik i det danske rige i dets ældste fase og var lige så dansk som andre landsdele. Når omvendt dansk-nationale kredse tidligere har hævdet, at det meste af befolkningen af den grund dybt i marven var danske og kun overtrukket med en tysk fernis, som igen kunne slides af, er det heller ikke en påstand, mange nutidige danske

I 1840'erne blev det på tysk side populært at fremstille Slesvig-Holsten som en dobbelteg – altså to træer, der var vokset helt sammen. Billedet blev i 1844 en del af Slesvig-Holsten-sangen, og der blev plantet dobbeltege mange steder i landsdelen – både 1848-1849 og efter 1864. På dette tryk er billedet af dobbeltegen suppleret med en personificering af de to landsdele som tæt forenede kvinder – her i en noget wagnersk udgave. Til overflod rummer trykket også det slesvigske og holstenske våben og mottoet "up ewig ungedeelt". Grafisk tryk fra slutningen af 1800-tallet.
|| Privat eje

historikere vil slutte op om. Spørgsmålet er derfor ikke så meget, om Sønderjylland var dansk før 1200, som hvordan det så ud, hvor meget det senere ændrede sig, og hvordan og hvorfor det skete.

Hovedemnet er den senere politiske historie. Bogen følger Sønderjyllands eller Slesvigs historie fra det punkt, hvor landsdelen begyndte at udvikle sig hen mod en form for særlig stat, til det punkt, hvor den nationale konflikt og krav om et mere demokratisk styre meldte sig. Den tager udgangspunkt i en række politiske nøglesituationer og vigtige beslutninger, som var med til at forme det sønderjysk-slesvigske område og placere det i forhold

til Danmark mod nord og Holsten mod syd. Bogen handler dermed ikke om den nationale kamp, men om den historiske baggrund, den udfoldede sig på.

Naturligvis omfatter Sønderjyllands historie i 600 år meget andet. Den handler også om et rigt og varieret bondeland, om byer med handel og søfart til fjerne lande, om rige overklasser og fattige underklasser. De historier var i lange perioder lige så vigtige for de mennesker, der levede i datiden, som spørgsmål om magtens navne, form og sprog. Alligevel vil bogen stort set kun følge det politiske spor. Det skyldes, at Sønderjylland er den store undtagelse inden for det nuværende Danmark, som ellers har været én samlet stat i over 1.000 år, og udviklingen i Sønderjylland lagde grunden til den nationale konflikt, der senere fik så stor betydning for både Sønderjylland og Danmark. I sig selv er det en veltrampet sti, men der er grund til atter at gå ad den, fordi emnet er vigtigt, og fordi mange ældre fremstillinger tydeligt er partsindlæg på den ene eller anden side.

Bogen forholder sig ikke kun til de historiske begivenheder og deres følger på kort og langt sigt, men også til den senere strid om fortolkningen, for kampen om historien blev helt central i kampen om landsdelen. Det kan ikke undgås, at der i et vist omfang bliver taget stilling til fremførte påstande, men det er ikke målet at afgøre, hvem der har den historiske ret til Slesvig.

Valdemar Sejrs søn Abel blev født i 1218. I 1232 blev han, 14 år gammel, formelt tildelt Sønderjylland, som han overtog ved sin fars død ti år senere. Han nåede at være konge 1250-1252, men hans efterkommere blev ikke konger. Derimod blev de hertuger af Sønderjylland, så han blev grundlægger af det første hertugdynasti. Det store maleri er et fantasiportræt fra 1700-tallet.

**|| Arreskov/Foto:
Museum Sønderjylland**